

Каплінський В. В. Інтегрування теоретичної та практичної складових професійного становлення майбутніх учителів шляхом їх залучення до аналізу педагогічних відеофрагментів // Проблеми освіти: збірник наукових праць / Інститут модернізації змісту освіти МОН України. – Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2018. – Вип. 88 (частина 1). – С. 204-213

Каплінський В. В., канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки і професійної освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

Інтегрування теоретичної та практичної складових професійного становлення майбутніх учителів шляхом їх залучення до аналізу педагогічних відеофрагментів

Постановка проблеми. В сучасних умовах співіснування двох стратегій організації освітнього процесу, традиційної та інноваційної, перша може забезпечувати успішні результати, якщо вона не «застигає в стереотипі», а постійно оновлюється та вдосконалюється.

Інноваційна форма проявляється в особливих способах діяльності викладачів, що виходять за рамки традиційних, оскільки інновації передбачають зміни, оновлення в плані створення нового або пристосування вже відомого до нових умов. Найбільш сприятливі умови, що забезпечують успішність професійного становлення майбутнього педагога, виникають в ситуаціях його включення в інноваційні освітні процеси, оскільки вони орієнтовані на якісну зміну системи освіти, її оптимізацію, вимагають від вчителя гнучкого реагування на мінливі освітні потреби і запити, прийняття самостійних рішень, осмислений вибір способів професійної діяльності з широкого спектру педагогічних альтернатив.

Опираючись на **науковий доробок відомих учених**, в якому здійснено аналіз інноваційних підходів у педагогіці (Підласий І.П., Селевко Г.К., Дичківська І.М., Сластьонін В.О., Бургін М.С., Морозов Є.П. та ін.), пропонуємо власну інноваційну технологію використання педагогічних відеофрагментів при вивченні педагогіки.

Мета нашої статті полягає в ознайомленні з сутністю і особливостями розробленої нами технології.

Виклад основного матеріалу. Пошукова діяльність сучасного викладача педагогіки має бути зорієнтована лише на ті інновації, які є прогресивними, не завдають шкоди й відкривають нові можливості в розвитку студентів. Саме таких позицій ми дотримуємось при застосуванні педагогічних відеофрагментів з метою інтегрування теоретичної і практичної складових професійного становлення майбутнього педагога, вважаючи, що однією з найважливіших ознак викладача педагогіки, який організовує і здійснює цей процес, є відкритість новому й здатність до прогресивних змін.

Спостереження показують, що нерідко теорія вивчається сама собою, а практика здійснюється поза теорією. Тому теорія часто сприймається як щось абстрактне, відірване від життя. У зв'язку з цим нам важливо було в контексті професійного становлення майбутнього педагога віднайти ті засоби, завдяки яким могла б відбуватись інтеграція теоретичної та практичної складових загальнопедагогічної підготовки, їх синтез, оскільки, як про це переконливо і образно писав німецький поет і філософ Й. Гете: «Теорія, мій друже сіра вся. Лиш дерево життя барвисто зеленіє».

Перед нами постало завдання пошуку засобів, спроможних «оживити» теорію і забезпечити відчуття студентами її значущості та потреби в неї для професійного становлення. Багаторічна практика їх використання в процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу, засвідчує, що педагогічні відеофрагменти і є тими оптимальними засобами, які переконують у необхідності теорії, без знання якої неможливо успішно розв'язувати проблеми, що постійно виникають в освітньому середовищі як загальноосвітньої, так і вищої школи.

Принцип зв'язку педагогіки з життям, теорії з практикою чи не найважливіший принцип навчання педагогіці. Адже те, що вивчається на лекціях, семінарах, в процесі самостійної роботи, має значення лише тоді, коли стає керівництвом до дій у повсякденному житті, регулятором практичної діяльності. Так, коли студент на семінарі може розкрити суть виховання, назвати його принципи, засоби – це важливо. Але, якщо ці знання не стають інструментом діяльності на практиці, їх не можна назвати засвоєними, оскільки

той процес засвоєння, який *припиняється* на етапі закріплення, не є завершеним.

Досвід викладання педагогіки свідчить, що нерідко такі важливі теми, як закономірності, принципи, методи, прийоми, засоби навчання та виховання вивчаються у відриві від тих конкретних педагогічних явищ, ситуацій, інструментом розв'язання яких (причому, досить успішним) вони можуть стати за умови їх задіяння в якості інструмента практичної діяльності.

Без такого співвідношення названі вище педагогічні категорії залишаються сухими, мертвими положеннями, засвоєння яких відбувається на чисто термінологічному рівні з установкою на їх подальше відтворення на заняттях чи на екзамені з досить низьким, а часто нульовим коефіцієнтом корисної дії. Такі знання не можна назвати повноцінними знаннями, оскільки, на думку багатьох науковців, єдиний шлях, який веде до знань, – це діяльність.

Педагогічні знання лише тоді стають *діючим* інструментом відповідної інструментальної сфери особистості, коли студент працює з ними, а не просто відображає. Працювати зі знаннями означає забезпечувати їх дієве функціонування, «приміряючи» до ретельно відібраних ситуацій шкільного життя, відображених у відеофрагментах, шукати умови і межі їх застосування та прогнозувати наслідки включення теоретичних знань «в роботу» в різних моделях та контекстах.

Педагогічні відеофрагменти із документальних та художніх фільмів про школу, починаючи з “Педагогічної поеми” А. Макаренка і закінчуючи найсучаснішими вітчизняними та зарубіжними фільмами на шкільну тематику, ретельно відбирались, класифікувались за розділами та темами з усіх педагогічних дисциплін протягом десяти останніх років і формувались у відеотеку. Їх роль у професійному становленні майбутнього вчителя полягає у тому, що, забезпечуючи наочне бачення освітнього процесу в контексті теми, яка вивчається, вони: *по-перше*, «оживлюють» теорію й сприяють миттєвому включенню теоретичних знань в роботу, забезпечуючи їх якість та гнучкість; *по-друге*, забезпечують і посилюють інтерес до дисциплін педагогічного циклу, переконуючи у необхідності оволодіння теоретичними знаннями для

розв'язанні практичних завдань та проблем; *по-третє*, надають можливість проілюструвати ті чи інші теоретичні положення, знайомлять з живими зразками організації освітнього процесу та кращим досвідом педагогічної діяльності вчителів; *по-четверте*, розвивають творче педагогічне мислення, допомагають бачити та виправляти педагогічні помилки вчителя, здійснювати їх аналіз; *по-п'яте*, спонукають до самооцінки та самоаналізу, вияву власних помилок та недоліків на підставі зіставлення власних рішень з рішеннями, запропонованими у відеофрагментах.

В залежності від цілей використання, відеоситуації розподіляються нами на такі види: 1) ситуації-ілюстрації, 2) ситуації, на основі яких формулюються проблемні запитання; 3) ситуації контрастного характеру (як доцільно та як недоцільно чинити); 4) ситуації-тести.

Досвід засвідчує, що використання відеофрагментів є продуктивним і ефективним тоді, коли відеофрагмент є адекватним теоретичному положенню (недвозначним, коротким, тобто доведеним до розміру ідеї, яку він ілюструє), звільненим від зайвої інформації, яка відволікає й ускладнює усвідомлення тої чи тої ідеї; коли відеофрагмент є цікавим, несе в собі ефект новизни, відображає реалії життя, в тому числі шкільного; при відповідній установці та комунікативному забезпеченні його використання.

Аналізуючи педагогічні відеофрагменти, майбутній педагог отримує можливість зразу ж задіювати теоретичні знання та переводити в реально діючі ті інтелектуальні ресурси особистості, які надто часто так і залишаються “дрімаючими потенціями” при відсутності на заняттях належних умов для їх функціонування.

Педагогічні відеоситуації, як різновид відеофрагментів, що відбираються викладачем заздалегідь на основі попереднього ретельного перегляду фільмів, приховують у собі неабиякі потенційні можливості саме для розвитку інтелектуальних здібностей майбутнього вчителя. Окрім того, вони містять багатий пізнавальний та виховний потенціал.

Спочатку відеоситуації використовувались на заняттях з пропедевтичної практики з метою спостереження та аналізу педагогічних явищ. Згодом стали

демонструватись на лабораторних та семінарських заняттях з педагогіки, а також і на лекціях для ілюстрації тих чи інших теоретичних положень або ж як проблемні ситуації під час проблемного викладу деяких тем з педагогіки.

Використання відеоситуацій на лабораторних та практичних заняттях з педагогіки супроводжується наступними завданнями, спрямованими на забезпечення інтеграції теоретичної та практичної складових професійного становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки:

Переглянувши відеофрагмент фільму І.Фрідберга “Лялечка”, визначте, порушення яких принципів виховання призводить до негативних наслідків у взаємовідносинах класного керівника з новенькою ученицею?; Перегляньте фрагмент фільму Д.Асанової “Пацани” і дайте відповідь на такі питання: Опора на які принципи виховання допомагає Паші забезпечити ефективну організацію виховного процесу в таборі? Які принципи виховання порушує його заступник Олег Павлович? Які принципи виховання порушуються батьками Зайцева?; Переглянувши початок фільму “Розиграш”, спробуйте оцінити ефективність і спрогнозувати наслідки застосованого вчителькою методу покарання? Які помилки допущені нею у застосуванні цього методу? ; Прослідкуйте еволюцію методу заохочення в фільмі “Небезпечні думки”. Що забезпечує його ефективність?; Порівняйте між собою два фрагменти, в яких застосовується метод переконування: індивідуальна бесіда Олени Михайлівни з Тетяною Серебряковою в кабінеті (фільм “Лялечка”) та індивідуальна бесіда вчительки Джонсон з Еміліо в кінці фільму “Небезпечні думки”. Чим пояснити нульовий коефіцієнт та негативні наслідки переконування в першому випадку і ефективність переконування у другому?

Найчастіше відеоситуації застосовуються з конкретною метою, яка полягає у розвитку професійно-педагогічного мислення майбутнього вчителя та розвитку його професійних здібностей (комунікативних, аналітичних, прогностичних, перцептивних та ін.). Паралельно студентам демонструється технологія застосування в навчальному процесі частково-пошукового методу навчання на прикладі організації розв’язання проблемних ситуацій. Демонструється ситуація > формулюється проблема > студенти включаються в

пошукову діяльність, пропонують свої версії, викладач керує процесом пошуку, спрямовуючи на вірний шлях розв'язання проблеми >визначається найконструктивніший варіант > демонструється продовження відеоситуації > порівнюється оптимальний варіант, запропонований студентами, з варіантом розв'язання ситуації на екрані.

Найбільший інтерес у студентів викликають відеофрагменти, що загострюють увагу до проблеми відносин педагогів з учнями. Розв'язуючи їх, майбутні вчителі набувають досвіду вирішення конфліктних ситуацій та забезпечення позитивних взаємостосунків, що є одним з важливих напрямів професійного становлення. Такі відеофрагменти приваблюють студентів не лише своїм професійним, але й життєвим змістом.

Цікавим та абсолютно несподіваним для студентів є останнє заняття з педагогіки. Воно складається з фрагментів попередніх занять, що містять у собі найважливіший пізнавальний та освітній потенціал. Окрім того, включає відеоситуації, які демонструються підряд без коментаря та обговорення як миттєвості, пов'язані з педагогікою, яку вони вивчали три семестри і з якою сьогодні прощаються...

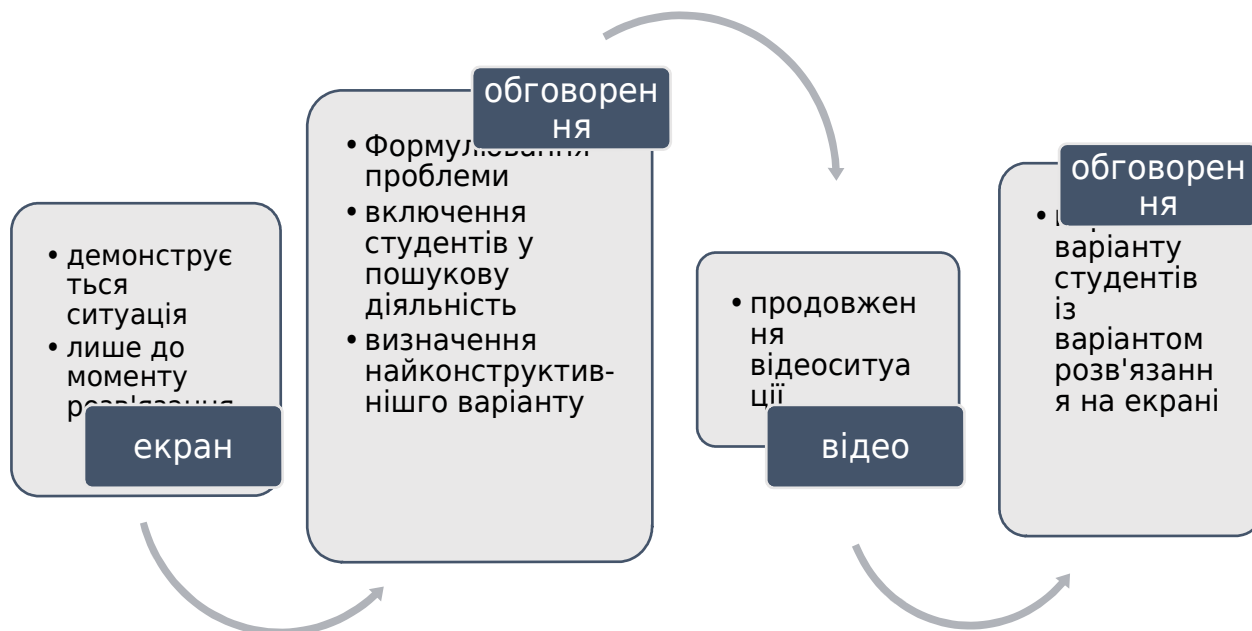
Східна мудрість гласить: «Майстер не вчить, а створює ситуації». Саме з досить повчальної, цікавої та інтригуючої ситуації розпочинається перша лекція з теорії виховання на тему «Методи та прийоми виховання». Перед оголошенням нової теми викладач транслює відеоситуацію з сучасного американського художнього фільму «Імператорський клуб», яка реалізує не лише ілюстративну функцію, а містить у собі багатий пізнавально-освітній, мотивуючий, розвивальний і виховний потенціал.

Технологія використання професійно-педагогічних відеоситуацій, *по-перше*, ламає у студентів усталені стереотип про професію педагога, демонструючи його привабливі сторони, формує інтерес та любов до неї; *по-друге*, наочно демонструє сучасні дієві способи педагогічної взаємодії зі студентами, створюючи сприятливі умови для внутрішньо вмотивованого вивчення педагогіки; *по-третє*, будує вивчення педагогічних дисциплін на принципі зв'язку з життям, розкриваючи їх значущість не лише у професійній

діяльності педагога; по-четверте, насичує педагогічні дисципліни змістом, який стає особистісно значущим для студентів, та оновлює методи його успішного засвоєння.

Новаторство нашої технології, окрім того, що відеофрагменти досить тонко вплітаються в теоретичну канву навчального заняття, полягає ще й у тому, що ми, беручи за основу метод кейсів, змінюємо звичну форму роботи, пропонуючи власний підхід до їх аналізу. Технологія пов'язана з використанням «живих» педагогічних ситуацій і спрямована на оволодіння майбутнім учителем у процесі загально педагогічної підготовки методикою застосування в навчальному процесі частково-пошукового методу навчання на прикладі організації розв'язання проблемних відеоситуацій (див. Мал.1)

Анкетування студентів на заняттях з педагогіки, методики виховної роботи, основ педагогічної майстерності та пропедевтичної практики засвідчило, що однією з головних причин недостатнього інтересу до змісту педагогічних ситуацій є їхня академічність, сухість, часта повторюваність. Їхні джерела, як правило, – одні і ті ж навчальні посібники та збірники з педагогіки. Часто вони на заняттях зводяться ж зачитуються, що ще більш посилює їхню академічність та відірваність від живого освітнього процесу. Інноваційність технології полягає у виборі саме таких відеоситуацій, які б хвилювали своєю нетрадиційністю та новизною, спрямовуючи діяльність студентів у практичне русло.

Мал. 1 Організація роботи із відеоситуацією

За справедливим твердженням Г.І.Щукіної: «...ситуація новизни відіграє роль стартового механізму в актуалізації емоційної сфери і є важливим чинником забезпечення пізнавального інтересу...» [3,130].

Методом незакінчених речень після закінчення курсу педагогіки ми перевіряли вплив занять з використанням відеоситуацій на мотиваційно-ціннісну сферу особистості студентів в процесі їх професійного становлення. Фразу «особисто для мене педагогіка була предметом, який...», студенти, не пишучи своїх прізвищ (обов'язкова умова), продовжували так:

«Знання деяких предметів зразу ж після екзамену чи заліку вивітрюються. Однак, Я б не сказав би цього про знання з педагогіки. Таке відчуття, що ці знання не вивітрились, а, навпаки, заглибились, і обов'язково виручать, допоможуть, коли опинишся у складній ситуації...»

«У педучилищі я не любила педагогіку. Вона була надто сухою. Відкрити її як життєвозначущу науку допомагали ситуації з фільмів. Завдяки їм матеріал з підручника, що здавався надто відірваним від реалій шкільного життя, оживав...»

«Фрагменти фільмів ніби оживляли педагогіку і допомагали збагнути всю красу і велич виховного процесу...»

«Переглядаючи калейдоскоп відомих сюжетів я думав про свою майбутню професійну діяльність і взагалі про життя, яке можна прожити нецікаво,

перебуваючи у сплячці і думаючи, що все ще попереду. Приміряючи їх до себе, починаєш краще себе розуміти, який ти є насправді. Наче бачиш той шлях, по якому і тобі треба йти. А найважливіше – робиш для себе висновки, що головний день досягнення успіху – сьогоднішній...»

Висновки. Відгуки студентів свідчать про результативність технології інтегрування теорії і практики шляхом залучення студентів до аналізу відеоситуацій у професійному становленні майбутнього педагога, про реалізацію виховного потенціалу педагогічних дисциплін зміцнення мотиваційної основи їх вивчення. Її роль полягає в тому, що при вивченні педагогічних дисциплін відеофрагменти задіюють не лише інтелектуальну, а перш за все мотиваційно-ціннісну сферу особистості, що сприяє переходу змісту цих важливих дисциплін у внутрішній план особистості майбутнього педагога, викликаючи післядію і стаючи керівництвом успішної самостійної практичної діяльності, що загалом сприяє ефективності професійного становлення під час навчання у ВЗО.

Література

1. Каплінський В. В. Авторська технологія реалізації освітнього потенціалу відеоситуацій в процесі загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя / В. В. Каплінський // Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя: матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет – конференції (м. Вінниця, 29-30 листопада 2017р.). – Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД», 2017. С. 55-58
2. Lazarenko N. I. Higher Education in Ukraine: Ensuring the Quality of Education / N. I. Lazarenko, V. V. Kaplinski // International Scientific-Practical Conference Theoretical and applied researches in the field of pedagogy, psychology and social sciences: Conference Proceedings, December 28-29, 2016. Kielce: Holy Cross University. P.98-101
3. Щукина Г.И. Проблемы познавательного интереса в педагогике / Г.И.Щукина.- М: Педагогика,1991. – 150 с.